

MILAN N. VEGO

AUSTRO-HUNGARIAN NAVAL POLICY 1904-14

(Frank Cass, London – Portland, 1996. 232 o.)

Milan Nikola Vego Hercegovinában született, 12 évig az egykori jugoszláv haditengerészet hivatásos tisztjeként szolgált. 1976-ban telepedett le az Egyesült Államokban, ahol jelenleg a Naval War College professzora. Legújabb könyvében 1981-ben megvédett doktori disszertációjának egyik fejezetéhez nyúlt vissza, s annak témáját boncolgatja jóval részletesebben: az Osztrák-Magyar Monarchia kül- és belpolitikájának kapcsolatát a cs. és kir. flotta fejlesztésével.

Vego művének előszavában említést tesz azokról motívumokról, melyek a cs. és kir. haditengerészet történetének kutatására ösztönözték. Ezek között első helyen szerepel csodálata az egykori osztrák-magyar haditengerészet „nagyfokú fizikai és szellemi túlélőképessége,” a jugoszláv haditengerészetben tapasztalható „kontinuitása” iránt, értve ezalatt a ma is látható masszív parti erődítményrendszert és a kiképzési rendszer hagyományozódását, továbbélését a jugoszláv haditengerészetben. Sajnos az osztrák-magyar és a titói jugoszláv haditengerészet kiképzési rendszere közötti, fentebb említett hasonlóságot nem fejt ki részletesebben, pedig e téma is minden bizonnyal nagy érdeklődésre tartana számot.

Az 1904. év több szempontból is mérföldkőnek számít a cs. és kir. haditengerészet történetében. A felgyorsult ütemű hajóépítés ugyan már évekkal korábban megkezdődött, de ebben az évben döntő fontosságú események történtek: megszavazták a flotta történetében az első, több éves, rendkívüli hitelt, és megalakult az osztrák Flottaegyesület, amely, a trónörökös

feltétlen támogatását élvezve, hamarosan igen befolyásos szervezetté nőtte ki magát. Mellékesen megjegyzendő, hogy a haditengerészet vezetése is ebben az évben egyezett ki a magyar politikusokkal, akik eladdig erősen ellenezték a flotta költségvetésének legkisebb mérvű emelését is. Ekkor azonban a haditengerészet jóval nagyobb, kvóta szerinti magyarországi ipari megrendelések, főleg pedig tengeri hadihajók magyar gyárakban való építésének ígéretével igyekezett megnyerni a magyarokat, hogy ne gördítsenek komoly akadályokat a költségvetés növelése elé. Ez az egyezség egyébként még évekig nem működött, részint a magyar belpolitikai válság következtében, részint pedig azért, mert a magyarok továbbra is kevesellték az ipari megrendeléseket.

A könyv elején röviden megismerkedhetünk az Osztrák-Magyar Monarchia történetével, gazdaságával és nemzetiségi viszonyaival, valamint a haditengerészettel és a mögötte álló ipari-pénzügyi érdekeltségekkel. E rész főként a térséget kevésbé ismerő nyugati olvasók számára volna hasznos, de értékét lerontja a – sajnos az egész műre jellemző – sok apró pontatlanság. Ez különösen azért bosszantó, mert a könyv ettől eltekintve bőséges forrásanyagra támaszkodó, jól megírt munka, a szerző a térségből származik, ráadásul a doktori disszertáció óta eltelt 15 esztendő alatt találhatott volna módot arra, hogy a pontatlanságokat kigyomlálja.

Vego a külpolitika elemzésekor elsősorban az olasz-osztrák kapcsolatokra koncentrál. Bár a két ország a Hármasszövetség tagjaként szövetséges volt,

1900-ban pedig megkötötték a német-osztrák-olasz flottaegyezményt, a Monarchia inkább ellenségeként tekintett Olaszországra. Az olasz irredentizmus, amelynek hangja jóval erősebb volt, mint valódi politikai befolyása, elősegítette a kapcsolatok romlását, ugyanakkor kiválóan rá lehetett mutatni, mint potenciális veszélyforrásra, ha a hadsereg és a haditengerészet költségvetésének növelését kellett megindokolni. Ez a módszer Olaszországban is működött, ott az osztrák részről megnyilvánuló fenyegetettséget használták ki a hadi költségvetés növelésére.

Bosznia-Hercegovina annexiójában a földrajzi helyzetből következőleg a flottának nem sok szerep jutott, de a balkáni válság, közvetve, mégis okozója lett az egyre élesedő olasz-osztrák flottaversenynek. Az annexióra Olaszország „szövetségeshez méltatlanul” igen ellenségesen reagált, 1908-1909 telén a két ország közötti kapcsolatok a mélypontra jutottak. Franz Conrad von Hötzendorf preventív háborút sürgetett, Montecuccoli gróf, a haditengerészet főparancsnoka pedig, a háborús veszélyre való hivatkozással, új flottatervet terjesztett az uralkodó elé. Montecuccoli tervének legfigyelemreméltóbb részlete négy 20 000 tonnás dreadnought építésére vonatkozott. Miután az olasz sajtó hírt adott a tervről, Olaszország is belefogott egy dreadnought építésébe, miközben Montecuccolinak nem sikerült pénzt biztosítania az osztrák-magyar dreadnought-programra. Az éppen megrendelés nélkül maradt osztrák hajóépítő ipar merész és alkotmányellenes lépésre szánta el magát: két hajó saját kockázatra történő megépítését tervezte, melyeket a haditengerészet a költségek megszavazása után megvett volna. A flotta protektora, az antiszemita érzelmű Ferenc Ferdinánd személyesen zárandokolt el Rotschild báróhoz a vállalkozás anyagi háttérének biztosításának érdekében, de végül a terv megbukott a politikusok tiltakozásán. A négy hajó építését végül 1911 elején szavazták meg.

Olaszország és a Monarchia viszonya az élesedő flottaverseny, majd pedig a Líbia megszerzéséért kitört olasz-török háború miatt közel került a törésponthoz. Olaszország ugyanakkor szembe került az Antanttal is, különösen Franciaországgal. Az első balkáni háború tovább bonyolította a helyzetet, de Albánia kérdésében a két

hatalom közös táborba került, és ez végül elvezetett a Hármasszövetség megújításához. Olasz kezdeményezésre tárgyalások kezdődtek a flottaegyezmény megújításáról is, melyek sikeresen zárultak, és az új egyezmény 1913. november elsején életbe lépett. Olaszország és a Monarchia egy Franciaország ellen vívandó háború esetére összehangolt földközi-tengeri haditengerészeti együttműködésre is készített terveket, de azokat elmosta az első világháború kitörése.

Vego könyvében nagy teret szentel Ferenc Ferdinánd trónörökös kiemelkedő szerepének a flotta fejlesztésében. A trónörökös, az uralkodóval ellentétben, mindig szimpátiával tekintett a flottára. Ferenc Ferdinánd politikai befolyása 1906 után növekedett meg különösen, katonai irodája pedig az uralkodó katonai irodájával vetélkedő, jól szervezett intézménnyé nőtte ki magát. A Belvedere-ben köré csoportosult erők is osztozták nézeteit, kedvelt politikusa, Karl Lueger, a flotta nagy támogatójának számított, s a délszláv nacionalizmus gondolatának pártolása miatt hozzá húzó délszláv politikusok is elkötelezett hívei voltak a haditengerészet fejlesztésének. A trónörökös 1911-től azt tervezte, hogy trónralépése után külön haditengerészeti minisztériumot állít fel, nem törődve a magyarok részéről várható erős tiltakozással az újabb közös minisztérium miatt.

Ferenc Ferdinánd 1906-tól haláláig minden tekintélyét, formális és informális kapcsolatát felhasználta a flotta támogatására, költségvetésének növelésére, terveit és a trónralépésében bízó híveinek számításait azonban keresztülhúzta a szarajevói merénylet.

Külön fejezet foglalkozik az 1904-ben alakult osztrák Flottaegyesülettel, amely német mintára alakult meg. 39 fős tagsága tíz év alatt 42 000 fölé emelkedett, prominens tagjainak és a közvélemény növekvő támogatásának köszönhetően nagy befolyással bírt a Reichsratban is. A Flottaegyesület első elnöke Ernst Sylva-Tarouca gróf, Ferenc Ferdinánd barátja, első alelnöke pedig Karl Lueger, Bécs népszerű polgármestere lett. 1905 októberében indult az egyesület havi lapja, a *Die Flagge*, amely igen gyakran a német Flottaegyesület szólamiat szajkózta. A haditengerészet 1906-tól engedélyezte aktív tisztjeinek a belépést, s

a következő évek során több száz tiszt lépett be a Flottaegyesületbe. Az egyesület megalakulásának és növekvő befolyásának nem csekély része van abban, hogy a haditengerészet költségvetésének aránya a teljes védelmi költségvetésben a századfordulós 7 %-ról 1914-re 25 %-ra nőtt.

Összességében Vego könyve jól megírt, színvonalas munka, amelyet mind a cs. és kir. haditengerészet történetével foglalkozó kutatók, mind a téma iránt érdeklődők haszonnal forgathatnak.

Krámlí Mihály

G. MANNERHEIM

A TÉLI HÁBORÚ (1939-1940)

Részlet Carl Gustaf Mannerheim tábornagy „Minnen” (Helsinki, 1952.) című emlékirataiból

(Püski Könyvesház, Budapest, 1997, 107 o.)

A szerző a XX. század azon kevés karizmatikus egyéniségei közé tartozik, akik pozitív értelemben nyomták rá egyéniségük bélyegét népük történelmére. Mivel „ellenforradalmárnak” számított, természetesen idehaza alig lehetett róla valamit is tudni. Igaz – tekintettel a finnekkel fennálló, jónak minősített kapcsolatokra –, legalább nem olvashattunk róla zagyvaságokat sem. Végeredményben ez is valami. Most az ő terjedelmes emlékiratainak egy vékonyka fejezetét kapja meg – a szerző halála után vagy negyvenhat évvel – a magyar olvasó, igaz, a számunkra egyik legérdekesebb részt, az 1939-40 fordulóján lezajlott szovjet-finn háborúról beszámoló fejezetet.

Mindig is sejtette minden gondolkodó olvasó, hogy a szovjet történetírás valójában csak *történet-írás*, ám hogy mennyire az volt, azt csak mostanában érzékeljük igazán. Nagyon érdekes adatokat és tényeket találunk az Emlékiratok eme sovány kis részletében is.

A finn fegyveres erőkre is jellemző volt, ami a második világháború előtt jó néhány országra: a parlamenti pártok torzalkodása és a rövidlátó politikusok „jóvöltából” messze nem volt felkészülve egy háborúra. Ebből természetesen az következett, hogy „a kormánynak nem állt rendelkezésére olyan hadsereg, amelyet külpolitikája megkívánt volna, és most le kellett volna vonnia a következtetéseket a védelem fejlesztésével

kapcsolatos magatartásából, hisz bizony még a legutóbbi hetekben is ellenkezést tapasztaltam egy szóban forgó szerfelett fontos költségvetési összeg ügyében.” – írta az 1939 őszi szovjet-finn tárgyalások időszakáról Mannerheim, akit ez a válságos időszakban is megmutatózó politikai naivitás és értetlenség arra készítetett, hogy benyújtsa a köztársasági elnöknek lemondását hadseregfőparancsnoki tisztéről. Egyidejűleg terjedelmes átiratban foglalta össze álláspontját a helyzettel kapcsolatban, melyben megállapította, hogy az ország felkészületlen a háborúra, és egyre érezhetőbb az idő szorítása. Fejtegetéseit így fejezte be: „A hadsereg szelleme a lehető legjobb, és jelenleg népünk lelkesedése is magas fokon áll, de Finnország népe hisz abban, hogy kormánya gondoskodott az ország védelmi felkészültségéről, és hadserege nem gyanakszik, hogy nem lesz elegendő fegyvere abban az ősi ellenséggel vívott élethalálharcban, amelyre felszólítják.”

Az elnök a lemondást december elsejével elfogadta... Az élet azonban közbeszólt. November 26-án a Szovjetunió történelme egyik legrövidebb provokációját követte el. Az ún. „mainilai lövésről” van szó. „... Molotov közölte Finnország moszkvai követével, hogy a Karjalai-földszoroson 15.45-kor finn oldalról ágyútüzet nyitottak a Mainila faluban elhelyezett orosz csapatokra, amikor is három közkatona és egy altiszt